

Ásmundur gár eftir bunkanum fram

»Leikum fagurt«, sum kom í 1963, men er skrivað nógv fyrr, er ein satirisk lýsing av tí politiska lívinum í Føroyum í miðjum 30unum. Harafturat sigur hon frá kærleikssøguni millum tann veika læraraskúlanæmingin Tórmann og ta sterku seymikonuna Elsbu. Jógvan Isaksen skrivur um skaldsøguna »Leikum fagurt« eftir Heðin Brú

Jógvan Isaksen

Tann ráðandi søgugongdin er um Íhaldsflokkinum, sum er ein sambandsflokkur, og Framtaksflokkinum, sum er ein sjálfstýrisflokkur, og hvussu hesir flokkar, næstan sum av gomlum vana, klandrast og leypa á hvønn annan í blóðunum Dagens Emne og Bergmál. Alt samalt rættiliga meinaleyst og stór orð. Tað vandamikla kemur ikki upp í politikkinn fyrr enn reiðarin og keyptmaðurin Bakka-Hanus fær eina opinbering frá Gudi. Hann skal stovna ein trúnaðarflokk, sum skal bjarga Føroyum og sjálvandi serstakliga handlinum hjá Bakka-Hanus, sum er um at fara á heysin.

Sagan leggur fyr í á kvæðið heima hjá tí ógifu seymikonuni Elsbu, sum dagin fyri hevur hildið 30 ára føðingardag. Vinkonur-nar argaðu hana við, at hon fór í gróvna geldkukkur, og nú vendir hon sær til Gud: »Tú skapti meg konufólk, gev mær mann«. Í somu lútu bóltar ein deyðadrúkkun ungur maður inn ígjøgnum dyrnar, og tað lukkast Elsbu at fáa hann at liggja nátt. Áðrenn hevur hon gjørt sær sínar tankar:

»Hvur hann gentu ella konu, sum ansar ikki betur eftir honum enn so, at hann kemur bóltandi inn til mín á náttartíð soleiðis skaftur, so hava tær ikki betur uppiborið enn at missa hann. Og hvørjar áneyðir havi eg at hugsa um hinar? Nær hevur nakað konufólk havt seg til viks fyri mína skuld? Aldri!«.

Eitt sindur seinni er niðurstøðan tann sama: »Hon skuldi hava hann, magnaði hon tað, og tróðka aðrar burtur, galti tað um«.

Í bardaganum at fáa mann, er tað the survival of the fittest sum er galdandi. Ein orsök til, at Elsbu er so út um alt mark altrá eftir at fáa mann, kemur fram í einum afturlitandi broti. Bæði foreldur og systkin eru deyð, og ein mammu-

systir hevur álagt Elsbu at føra slektina víðari.

Tann ungi maðurin eitur Tórmannur og gongur á læraraskúla. Hann hevur sama kvæðið verið flaggberi í einari tjóðskaparligari skrudgongu, har tað var ríviligt av bæði brennivíni og stórum orðum. Eftir tann óvæntaða fundin við Elsbu kemur hann til hús, stutt fyri at hann skal í skúla, men orkar ikki at gera skúlatíng:

»Hvat rakar triatiarákríggid eisini føroyingar. Skal tann ungi føroyingurin sita heima og lesa um triatiarákríggid í staðin fyri at ganga skrudgongu við merkinum á odda?«

Værrurin hjá Tórmanni er ein mynd av tjóðskaparkenslu, tá ið hon er litið annað enn innantómt gabb og reyp, og hesum slagnum er tað ovsmikið av í »Leikum fagurt«. At Tórmannur brúkar triatiarákríggid sum dømi um, hvussu litið heimssagan hevur at týða fyri Føroyar, hongur ivaleyst uppi í vitjanini heima hjá Elsbu. Tað er júst úr triatiarákrígginum hjá henni, at Tórmannur kemur aftur, og tað er væl hugsandi, at høvundurin við hesum samanburði vil vísa, at eins og Elsbu ikki er uttan týðning fyri Tórmann, so hevur tað, sum fer fram úti í heiminum, týðning fyri Føroyar. Seinni í skaldsøguni verður áherðsla lögð á nettuppi hetta sjónarmið.

Eljustríð

Í skúlanum rúka Tórmannur og roknilærarin Árantzen saman, og Tórmannur verður burturvístur, inn til lærararáðið hevur viðgjørt málið. Blaðið Bergmál ger nógv burtur úr hendingini, og tað ósir í sínum lagi Árantzen somikið, at hann noktar at taka ímóti eini umbering frá Tórmanni, men krevur, at hann verður koyrdur úr skúlanum med alla. Betur gongur tað Tórmanni við Elsbu. Hann minnst ikki rættiliga, hvussu hon sær út, men fyrst ið hann sær hana aftur, er hann fokin: »Hann verður burtur í henni beinan vegin«. Hendingarnar á læraraskúlanum rína ikki við Elsbu, fyri henni eru tær munaleysar og einkisigandi: »Hon er sjálvt lívið, sum fossar fram, búgvíð at bróta sær slóð, skola allar meibogar burtur, floymir við ovurstóri megi og er ikki til at stølga«.

Lærarafundurin um framtíðina hjá Tórmanni gerst ein samanbrestur millum íhaldsmannin Árantzen og framtaksmannin Olgar Mørska. Hóast høvundurin í heilum ger gjøldur við tjóðskaparmonnum og máttum, teir vísa teirra tjóðskaparkenslu, so er eingin ivi um, at honum dárar betur Olgar Mørska enn Árantzen. Longu í lýsingini av útsjóndini hjá teimum báðum, fær hann lesarin í part við Olgar Mørska:

»Hetta [Árantzen] er ein lítill bleikur maður við rakdrópa í nösini, klætrasligur og loftskotin. Næsti talari er Olgar Mørski, ein reyðhærdur, reystmæltur risi. Hann leggur sínar øgiliga, lodnu hendur flatar niður á bordið framan fyri sær...«

Tá ið mótsøðumenninir báðir í illsinu eru rýmdir av fundi samtykkja hinir lærararnir einmælt, at Tórmannur kann koma aftur í skúla. Fleiri vilja vera við, at Árantzen og Olgar Mørski bóru seg ljótt at, meðan onkur heldur, at orðaskiftið var kveikandi:

»Og gleimin millum teir báðar helt eg vera stuttligan. Hann var so værligur og svalgur, ikki hetta innibyrðda, kleimna, sum vanligi er yvir okkum. Teir sögdu nógv av tí, sum fólk í Føroyum hevur innanfyri, men sum vit eru ov rødd ella ov erbar at siga, sum vit bert teska í krókunum. Teir himpraðust ikki, ballaðu einki uttanum. Jú, hetta var frískligt at hoyra.«

Hetta er ikki ólíkt tí, sum tey ungu í »Føðgum á ferð« bera fram, og seinni í »Leikum fagurt« gerst tað meilíkt: »Hitt gamla, at sita í roykholum og gnaga turran seið og biðja Jesus hava lcv, nei, lat okkum sleppa av við tað«.

Høvuðkambar

Blástjórni á Bergmáli, harra Punthavn, er ein stívrændur romantikari, hvørs lívsgerningur er blaðið. Fyri hann hava symbolini alt at siga, meðan tann búskaparligi parturin má sæta sær:

»Í Føroyum skulu Føroyingar ráða. Tað er okkara mið og mál. Alt hitt, tað figgarliga, tað, vit skulu bita og brenna, hevur einki at týða. Tað kemur alt av sær sjálvum, tá ið vit eru

komnir á mál. Fyrst drepa grindina og síðani býta hana.«

Tann ítøkiligi veruleikin hevur litið at siga fyri harra Punthavn, tann rætti veruleikin er framtíðardreymir. Sum frá líðir møðast fleiri av framtaksfólkunum av tí tjóðskaparromantiska orðaskvaldrinum og halda, at blaðið í staðin átti at tikist við veruligar samfelagsspurningar, sum trupulleikan at útvega tí vanliga manninum eina inntøka, hann kann liva av.

Olgar Mørski ávarar Tórmann, at ansa teir ikki eftir, so fer Punthavn at oyðleggja teimum Framtaksflokkinn, tí alt »verður til møn og fjákalótir undir hansara hond«.

Mótsætingurin hjá Punthavn, blástjórni á Dagens Emne, Albert Buck, stendur sum káns, tí at skúlastjórni ikki vil skriva undir eitt mótmæli ímóti Bergmál. Skúlastjórni, tann sætligi og høvligi, vil ikki døma harra Punthavn, tí hann í mangar mátar bara er eitt óbúgvíð neyðardýr. Albert Buck fólir, at hann hevur mist ættarsansin:

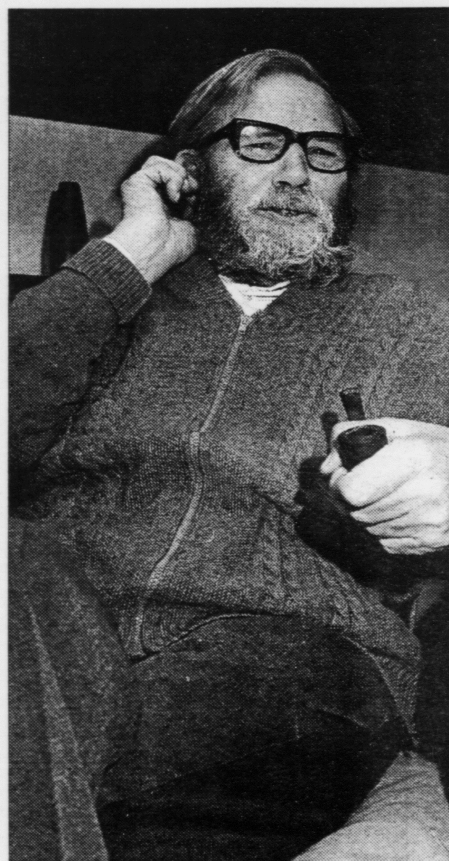
»Øll hesi nógvu ár, hann hevði livað, hevði hann í frið og náðum havt bert tveir gongur á sínum andaliga haga, og í hesum báðum vóru øll menniskjuni. Í aðrari tey ringu, avlagadu, tey, sum vóru í parti við harra Punthavn og styðjaðu blað hansara Bergmál. Í hinari tey skilgødu, rættisiktaðu, tey sum skuldu redda mannaættina, øll hesi, sum hildu seg til hansara og styðjaðu blaðið Dagens Emne«.

Albert Buck gerst so í ørviti av tí, skúlastjórni hevur sagt, at hann melur í klingur mitt á Niels Finsensgøtu.

Mefistofeles

Árantzen lærari og Buck blástjórni verða eftir ein rumblutan fólkafund bodnir á skrivstovuna hjá Lister & Co til sjussar og sigarir. Tað er fulltrúin hjá Bakka-Hanus, Bjarni Berg, sum bjóðar, og hann nýtir høvi at greiða frá síni politisku filosofi:

»Vit handilsmenn taka tað heilt øðrvísi. Vit taka menniskjuni og hendingarnar, sum tónaskaldið tónarnar, vit samskipa alt í eitt samljóð, ein lívssymfoni. Vinur, figgindi, samarbeiðs-

Tað gav at bita hjá Heðini Brú. Ætlanin var, at »Leikum Fagurt« skuldi hava eitt framhald, men tá ið vinmenninir lósu handritið, fráráddu teir honum at gera meira við hetta viðkvæma og eldfima evni

maður, mótsøðumaður, valafólk og veslingur, alt er hetta bert tangentar á tí stóru urguni, vit spæla lívssymfoniina á. Tað er kunsturin hjá tí einsæra, at nýta tangentarnar so, at tað rætta samljóðið kemur burtur, so tú fremur tín vilja, tína skapandi trá. Tað eru hesi »tónaskaldini«, ið skulu byggja landið upp.«

Hetta, Bjarni Berg sigur, er yvirmenniskjafilosofi í haminum á nútímans kapitalismu. Hann kennir seg hátt hevjaðan yvir allar politiskar ideologiir, tær verða aldrin annað enn amboð í bardaganum hjá honum at fáa hendur á meira peningi, meira makt. Tað lukkast tí snúðiga og hála Bjarna Berg at lumpa tað, hann vil vita um Íhaldsflokkinn, burtur úr Árantzen. Og alt verður skrivað niður. Allar hansara gerðir hava eitt ávíst endamál, eisini innbjóðingin til ein sjuss.

Í endanum á skaldsøguni fær lesarin at vita, at Bjarni Berg savnar saman upplýsingar um fólk, og hann verður ein hótandi modernaður persónur við meira enn einum farra av fascismu.

Bakka-Hanus fólir seg kallaðan at stovna nýggjan flokk, sum fyrst og fremst skal stuðla vinnulivinum við at gera banka. Men stríðið gongur, og rokningarnar til Lister & Co bliva

alt meiri hótandi. Tann Mefistofeles-líki Bjarni Berg skjýtur tá upp, at teir skulu falsa roknskapin. Bakka-Hanus mutar ímóti og sigur, at tað er ólógligt, men Mefistofeles veit ráð:

»Men minnst til, at Gud stendur yvir lógini. Vár harra kann væl, tá ið tað er hansara vilji, nýta sínar tennar til at forða illum kreftum í at fremja sín óndskap til skaða fyr sakleys menniskjur - eisini tá ið tær brotarglugu lógirnar verða brotnar.«

Somu nátt samtalar Bakka-Hanus við Gud sum góðkennir figgjarsvik og lovar at vera við honum í tí politiska starvinum.

Hóast trúnaðarflokkurin, sum nevnr seg Nýggjflokkur, hvótir við himmali og helviti, um fólk ikki atkvøða fyri flokkinum, so gongst ikki væl til valið. Men Bjarni Berg veit ráð: »Vit skulu verða nationalir«. Tri-eindin kapitalur, religiön og tjóðskaparkensla má føra til sigur.

Ástársagan

Kærleikssagan millum Elsbu og Tórmann hvørur so líðandi í tí politiska spælinum. Í tí fyrsta triðingnum av skaldsøguni er hon ein fastur tåttur í søgugongdini, meðan hon í restini av bókini bara kemur fyri sum tvey at kalla sjálfstøðug kapitull,